

Научная статья
УДК 811.512.31
DOI 10.18101/3033-1310-2024-3-10-15

**Эхин шатада буряад хэлээ буряад соёлтоёо
хамта заалгын хэлэнэй бүридхэлэй хуби болохо
үндэһэтэнэй бодото байдал тэмдэглэһэн лексикэ тухай**

© Дареева Оксана Александровна

Нурган хүмүүжүүлгын ухаанай дэд-эрдэмтэн, доцент,
Буряад хэлэ сахин хүгжөөхэ түбэй ахалагша методист,
Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ Буряадай гүрэнэй ехэ нургуули
Росси улас, 670000, Улаан-Үдэ хото, Смолиной гудамжа, 24-дэхи «а» байшан
okdarin@mail.ru

Аннотаци. *Зорилго.* Энэ ажал соо «үндэһэтэнэй бодото байдал тэмдэглэһэн лексикэ» гэхэн ойлгосо тайлбарилха гэхэн зорилго табигдана. Үндэһэтэнэй тэмдэгтэй үгэнүүд гурбан янза боложо хубаарна. Тиихэдээ тэдэнэй нэгэдэхи янзань болохо «үндэһэтэнэй бодото байдал тэмдэглэһэн үгэнүүд» гэдэг ойлгосо «ондоо арадай хэлэндэ тааралдалгүй үгэнүүд» гэхэн ойлгосотой зэргэсүүлэн харагдана, тайлбариллагдана. Шэнжэлэгдэжэ байһан үгын баялигай ангилал зураглагдана, жэшээнүүд үгтэнэ. *Шэнжэлгын материалнууд:* буряад хэлэнэй үндэһэтэнэй тэмдэгтэй лексикэ. *Шэнжэлгын аргууд:* шүүмжэлгэ, адаглалга, зэргэсүүлгэ ба зураглалга. *Тобшолол:* Үндэһэтэнэй бодото байдал тэмдэглэһэн лексикэ яһала үргэн, олон янзын шанартай. Эхин шатада буряад хэлэ заахадаа, юрын үгүүлэл бүридхэхэдэ, эгээ хэрэгтэйень, удхын талаар юрын бүридэлтэйень, орёо бэшэень шэлэхэ хэрэгтэй. Тиигэхын тула эдэ үгэнүүдэй шанар шэнжэнь үзэхэ хэрэгтэй.

Шухала үгэнүүд: буряад хэлэн, буряад соёл, эхин шата, хэлэнэй бүридхэл, үгын баялиг, бодото байдал, үндэһэтэнэй тэмдэгтэй үгэнүүд.

Для цитирования

Дареева О. А. Эхин шатада буряад хэлээ буряад соёлтоёо хамта заалгын хэлэнэй бүридхэлэй хуби болохо үндэһэтэнэй бодото байдал тэмдэглэһэн лексикэ тухай // Буряад хэлэн ба уран зохиол нургуулида. 2024. Дугаар 3. Н. 10–15.

Оролто. Мүнөө сагай хэлэнүүдые заалгын методикын эрилтээр ямаршые хэлэ заахадаа тэрэ хэлэн дээрэ хөөрэлдэдэг арадай соёлтой танилсуулха хэрэгтэй. Буряад хэлээ ород хэлэтэй нурагшадта заахадаа, түрэл арадайнгаа соёл, ёһо заншалнуудые түүхээ мүн дамжуулнабди. Харин энэ ехэ баян нөөсэтэй танилсуулхын тула эхин шатада буряад хэлэ үзэжэ байһан нурагшадта эгээ шухалыень, эгээ хэрэгтэйень шэлэжэ тодорхойло ёһотойбди. Энэ шэлэлгын ажал үгын ханһаа эхитэй. Арадай соёлой зүйлнүүдые, үзэгдэлнүүдые тэмдэглэһэн үгэнүүдэй алинтайнь эгээн түрүүн, алинтайнь нэгэ бага һүүлдэ танилсуулхаб гэжэ шэлэхэдэ, багша тэдэ үгэнүүдэй тоодо ямар үгэнүүд ородог бэ, тэдэ ямар шанар шэнжэтэйб, өөһэд хоорондоо ямар илгаатайб гэжэ элирүүлжэ шадаха байна.

Гол хуби. Үндэһэтэн арадай соёлой зүйл ба үзэгдэлнүүдые харуулһан үгэнүүдые тэмдэглэхэдэ хэрэглэгдэдэг олон нэрэ томьёонуудай дунда Н. В. Филипповагай эрдэмэй эрьелтэ руу оруулһан «үндэһэтэнэй тэмдэгтэй

О. А. Дарева. Эхин шагада буряад хэлээ буряад соёлтоёо хамта заалгын хэлэнэй бүридхэлэй хуби болохо үндэһэтэнэй бодото байдал тэмдэглэһэн лексикэ тухай

үгэнүүд» гэһэн тодо нэрэ томьёо хэрэглэгдэнэ. Үндэһэтэнэй зүйл тэмдэглэһэн үгэнүүд «үндэһэтэнэй онсо (хараада атбтаһан гансал нэгэ соёлдо ба хэлэндэ хабаатай үгэнүүд) шэнжые харуулна» [9, н. 53]. Н. В. Филиппова үндэһэтэнэй тэмдэгтэй лексикын гурбан түхэл элирүүлнэ: үндэһэтэнэй бодото байдал тэмдэглэһэн, нэмэлтэ удхатай ба арын удхатай лексикэ [9]. Эдэ бүгэдэ өөрын онсо шэнжэтэй гэжэ шэнжэлэгшэ тэмдэглэнэ, зарим эрдэмтэд (жэшэнь, Л. А. Борходоева) эдэ үгэнүүдэй хоорондохи илгаа тиимэ ехэ бэшэ гэжэ тэмдэглэнэ. Гэбэшье, үнэн дээрээ үгын удхын ямар хубинь үндэһэтэнэй тэмдэгтэй лексикэдэ хабаатайе тодорхойлходо хэсүү байжа болоошье хаа, хари, хоёрдохи хэлэнүүдые ба оршуулга амжалтатайгаар зааха хэрэгтэ тэдээнэй илгаае шэнжэлгэ ехэ хэрэгтэй гэжэ тоологдодог.

Энэ хүдэлмэри соо «үндэһэтэнэй бодото байдал тэмдэглэһэн лексикэ», «тэгшэ бэшэ лексикэ», «ондоо хэлэндэ тааралдалгүй лексикэ» гэһэн нэрэ томьёонууд синонимууд боложо хэрэглэгдэжэ, үндэһэтэнэй тэмдэгтэй лексикын бүридэлдэ бодото байдал тэмдэглэһэн, нэмэлтэ удхатай ба арын удхатай үгэнүүд ороно [5; 9; 10].

Хари хэлэнүүдые зааха онол аргуудые шэнжэлхэ эрдэмэй зүгөө «зэргэсүүлэгдэһэн хэлэнүүдтэ тааралдалгүй / тэнсүүгүй / тэгшэ бэшэ үгэнүүд» гэһэн ойлгосодо ороходоо үндэһэтэнэй соёолой зүйлэй ба үзэгдэлэй онсо шэнжэ бүри тодоор харуулһан ушарһаа «үндэһэтэнэй бодото байдал тэмдэглэһэн лексикэ» гэһэн нэрэ томьёо шэлэгдэнэ [9]. «Үндэһэтэнэй бодото байдал тэмдэглэһэн үгын гол шанар хадаа тэрэнэй үндэһэтэнэй ажабайдал тэмдэглэһэн онсо маяг, энэ үгэ хэрэглэдэг хүнэй тодорхой арад түмэндэ, гансал энэл соёлдо хабаатайнь болоно. Зэргэсүүлэгдэһэн хэлэнүүдтэ тэгшэ бэшэ удхатай үгэнүүдэй гол ба ори ганса тэмдэгынь хадаа ондоо хэлэндэ иимэ үгөөр тэмдэглэгдэдэг зүйл ба үзэгдэл үгы байһаниинь болоно. Хари хэлэ, соёл шудалхадаа, нэн түрүүн үгэнүүдэй оршуулгын бэшэ, харин удхын талаар тэнсэхгүй байдалаар һонирходогбди. Тиихэдэ зэргэсүүлэгдэһэн хэлэнүүдтэ тэгшэ бэшэ удхатай үгэнүүд гэжэ ондоо хэлэндэ удхаараа тааралдадаггүй үгэнүүдые гэжэ тэмдэглэбэл, бүхы үгэнүүд али нэгэн соёлой бодото байдал тэмдэглэнэ гэжэ анхарнабди» [9, н. 66].

Үндэһэтэнэй бодото байдал тэмдэглэһэн үгэ хадаа зэргэсүүлэгдэһэн соёлнуудай гансал нэгэндэ байдаг ба ондоо соёлдо тодорхой тааралдалгүй үндэһэтэнэй онсо объектуудые ба үзэгдэлнүүдые тэмдэглэһэн үгэ гээшэ. Энэ ушарта үгын удха зэргэсүүлхэдэ, тэрэнэй денотативна бүридүүлэгшын илгаанууд элирнэ, энэ хадаа зэргэсүүлэгдэрэн хоёрой нэгэ соёлдо денотат (тэмдэглэхэ бодото зүйл гү, али үзэгдэл) үгы болоно [9]. Жэшэнь, *балалайка*, *косоворотка*, *кулич* гэһэн үгэнүүд ород соёлһоо ондоо ямаршье соёлдо тэнсүүригүй бодото байдал тэмдэглэнэ, харин *морин хуур*, *тэрлиг*, *бообо* гэһэн үгэнүүд буряад соёлой бодото байдалые тэмдэглэнэ.

Тиимэхэ «үндэһэтэнэй бодото байдал тэмдэглэһэн лексикэ» гэһэн ойлгосын тайлбаринуудые хараада абан, үндэһэтэнэй тэмдэгтэй үгэнүүдэй түхэл элирүүлхын тула иимэ үзүүлэлтэнүүдые элирүүлхэ аргатайбди:

– ондоо арадай хэлэн дээрэ тааралдал (эквивалент) үгы;

– ямар нэгэ угсаатанай соёлой онсо шэнжэ (үндэһэтэнэй онсо маяг, үндэһэтэнэй шанар).

«Үндэһэтэнэй бодото байдал тэмдэглэһэн лексикэ» гэһэн ойлгосо хэлэнэй лексическэ бүридэлэй нилээд үргэн хуби харуулна, тэрэниие сагай, оршуулгын,

нютагай ба сэдэбээр хубаарин талаар ангилжа болоно. Жэшээн, А. Е. Супрунай (1958), А. А. Реформатский (1967), В. И. Репинэй (1970), В. Дьяковай (1974), С. Влаховай, С. Флоринагай (1980), Г. Д. Томахиной (1984), Э. И. Шумагерай (1986), В. П. Фурмановагай (1993) ангилалнуудые харахада болоно (Филиппова Н. В., 2002).

Манай ажалда онсо һонирхолтойнь гэхэдэ, Г. Д. Томахиной сэдэбтэ ангилал болоно. Бодото байдал тэмдэгдэһэн үгэнүүд, Г. Д. Томахиной хэлэхээр, иигээд хубаардаг:

1) топонимууд — эгээл шухала газарай зүйн зүйлнүүдые тэмдэглэһэн үгэнүүд, мүн тиихэдэ үзэгдэжэ байһан хэлэн дээрэ хөөрэлдэдэг хүнүүдэй ажабайдалда болоһон ямар бэ даа үйлэ хэрэгүүдтэй холбоотой географическа нэрэнүүд;

2) антропонимууд — түүхын, гүрэн түрын ажал ябуулагшадай, олонийтын ажал ябуулагшадай нэрэнүүд;

3) угсаата арад зоной бодото байдал, үдэр бүрийн бодото байдал харуулһан үгэнүүд: а) хубсаһан, гутал; б) эдэе хоол, унда; в) гэр байра; г) унаа тээбэри; д) амаралта, сүлөө сагаа үнгэргэлгэ, тамир, нааданууд; ж) мүнгэн; з) ургамал ба амитад, байгаали хамгаалга;

4) нийгэмэй-гүрэнэй бодолгын бодото байдал, засагай газар, зэбсэгтэ хүсэн;

5) болбосорол ба ургажа ябаһан залуу үетэниие хүмүүжүүлгэ;

6) буянтай холбоотой үгэнүүд;

7) соёл: а) уран зохиол; б) кино ба театр; в) уран һайхан, урлал; г) хүгжэм; д) олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүд [7].

Энэ ангилал дээрэ үндэһэлэн, буряад хэлэ заалгын хэлэнэй бүридхэлэй социокультурна компонентын доторхи бодото байдалые иимэ бүлэгүүдтэ хубаагаабди:

Газар зүйн бодото байдал тэмдэглэһэн үгэнүүд — топонимууд, гидронимууд, ойконимууд. Антропонимууд, топонимууд, гидронимууд ба ойконимууд үндэһэтэнэй бодото байдал тэмдэглэһэн лексикэ болоно, юундэб гэхэдэ, тэдэ дэлхэй дээрэ онсо, ори ганса юумэнүүдые тэмдэглэнэ. Жэшээн, Үдэ, Хамар Дабан, Мүнхэ Нарьдаг, Түгнэ, Хяагта, Нарһата. Эдэ үгэнүүд ород хэлэн дээрэ Уда, Хамар-Дабан, Мунко-Сардык, Тугнуй, Кяхта, Сосновоозёрск гэжэ оршуулагшадай зохиёһон транскрипци гү, али мүрдэлгэ болоно. Буряад Уласай газар зүйн онсо шэнжэнүүдые: нютаг һууринуудай, гол мүрэнүүдэй, нуурнуудай нэрэнүүдые тэмдэглэһэн үгэнүүд үндэһэтэнэй гү, али нютаг можын (тусхай дэбисхэрэй), гансал буряад соёлдо хамаатай, тиихэдэ ондоо соёлдо үгы үгэнүүд болоно. Үдэ — Буряадай дэбисхэрээр урдадаг гол, эрье дээрэн республикын ниислэл хото — Улаан-Үдэ оршодог. Хамар Дабан — Байгал нуурай баруун хойто эрьедэ баруун тээһээ зүүн тээшээ үргэлжэлһэн хада уулын хабсагай. Мүнхэ Нарьдаг — Саяан уулын эгээл үндэр сэг (үндэрын 3 573 м). Түгнэ — Буряадай баруун урда зүгтэ нүүрһэнэй уурхайнуудаар баян тала газар.

Үндэһэтэнэй соёлой бодото байдал тэмдэглэһэн үгэнүүд хадаа гэр байра, хубсаһа хунар, эдэе хоол, заншал, түрэлхид, заншалта ажал хүдэлмэри, ажахын гэхэ мэтые нэрэ томьёонуудые тэмдэглэһэн үгэнүүд болоно. Жэшээлхэдэ, хоймор хадаа үүдэнэй урда оршодог, гэрэй хойто тала болоно. Хоймор хадаа «хойно» — хойто гэхэн үгэһөө гараһан, юундэб гэхэдэ, һэеы гэрэй үүдэн ходо урда таладаа байдаг. Һэеы гэр гурбан ёһо заншалта хуби боложо хубаардаг: баруун тала — эрэ хуби — «эрэ хүнэй тала», зүүн тала — эмэ тала — «эхэнэрэй тала» ба хоймор. Хоймор — һэеы гэрэй хүндэтэй газар. Эндэ «гунгарбаа» — субарга, ха-

О. А. Дареева. Эхин шагада буряад хэлээ буряад соёлтоёо хамта заалгын хэлэнэй бүридхэлэй хуби болохо үндэһэтэнэй бодото байдал тэмдэглэһэн лексикэ тухай

жуудань «шэрээ», «һандали» — набтархан хүлтэй һуудал. Һэеы гэрэй хойто талада — хойморто — буряадууд айлшадые һуулгадаг, хүндэлдэг заншалтай.

Бодото байдал тэмдэглэһэн лексикын тоодо ондоо арадай хэлэн дээрэ тааралдалгүй, адлирхуу үгэнүүд үгы дээрэһээ ехэнхидээ тодорхойлһон аргаар дамжуулагдадаг үгэнүүд ороно. Жэшээн, одхон — гэр бүлын эгээ бага үхибүүн, нагаса — эжын ахай гү, али дүү хүбүүн, буруу(н) — нэгэ наһатай тугал гэгшэ үгэнүүд үндэһэтэнэй бодото байдал гү, али ондоо хэлэндэ тэнсүү зүйлгүй лексикэ болоно, юундэб гэхэдэ, ород хэлэндэ хэдышые адлирхуу ойлгосонууд биишые хаа, тааралдал үгы байна. Жэшээн, буряад хэлэндэ «эгшэ» ба «дүү басаган» гэһэн хоёр үгэнүүд ород хэлэн нэгэл үгөөр тэмдэглэнэ. Хэрбээ ород хэлэн дээрэ «двоюродные братья» гэжэ холбуулал эхэшые, эсэгэшые талаһаа аха гү, али дүү хүбүүдые нэрлээ хаа, буряад хэлэн дээрэ энэ ойлгосо элирхэйлхын тула эдэ алин талын түрэлхид бэ гэжэ мэдэхэ, нэмэжэ хэлэхэдэ, тэдэ хэды наһатайб гэжэ тодорхойлохо хэрэгтэй. Тиигэжэ эхын талаһаа наһаараа ахань — «бүлэ ахай», эсэ-гын талаһаа «үеэлэ ахай», дүү түрэлхид тус тустаа «бүлэ дүү хүбүүн», «үеэлэ дүү хүбүүн» болоно.

Буряад хэлэндэ гэрэй табан амитадые тэмдэглэһэн үгэнүүд олон. Тиигэжэ *тугал, буруун, хашараг, гунан, гунжан* гэжэ үгэнүүд ород хэлэн дээрэ «теленок» гэжэ нэгэ үгөөр хэлэжэ болоно. Буряад хэлэндэ эдэ үгэнүүд малай наһа, үнгые, эрэ гү, али эмэ мал гү гэжэ элирүүлхын тула «гурбатай үнеэн», «гурбатай үнеэн» гэхэ мэтэ тодорхойлолтонуудые хэрэглэдэг. Буряад хэлэндэ юумэнэй нэрэнүүд хэрэглэгдэнэ, тэдэнэй удхын хүрээндэ малай эрэ гү, али эмын тодорхойло, наһаншые ороно. Тиигэжэ гурбатай үнеэе «гунан» гэжэ үгөөр, гурбатай үнеэе «гунжан» гэжэ нэрлэдэг.

Гэр бүлын харилсаа «үндэһэтэнэй бодото байдал тэмдэглэһэн лексикэ» болон «ажал хүдэлмэри, ажахы» гэһэн сэдэбтэ хабаатай үгэнүүд буряад соёлой хоёр гол ойлгосо элирхэйлнэ. Эдэ хадаа буряадуудай дунда үндэрөөр сэгнэгдэдэг, ажабайдалай үндэһэ һуури болодог гэр бүлын харилсаанууд болон заншалта ажахын түхэл — мал үсхэбэрилгэ гээшэ. Тиимэһээ *одхон, эгэшиэ, ахай, нагаса, абга, ту-гаал, гунжан, гунан, хашараг* гэхэ мэтэ үгэнүүд удхын талаар нэрлэһэн (денотат) бүридэлтэй байбашые, заатагүй бодото байдал тэмдэглэһэн үгэнүүд болоно. Гэхэ-тэй хамта энэ үгэнүүдэй тодорхой үндэһэтэнэй зүйлэй тэмдэг ба ород хэлэндэ эдэ ойлгосонуудые тэмдэглэһэн үгэнүүдэй үгы байһаниинь гол шанарынь боложо үгэнэ.

Бодото байдал тэмдэглэһэн үгэнүүд, манай һанамжаар, гол шэнжээрэ ород соёлой зүйлнүүдтэ, үзэгдэлнүүдтэ адлирхуу зүйлнүүдые, үзэгдэлнүүдые тэмдэглэһэн буряад үгэнүүд болоно. Тэдэниие ехэнхидээ ород хэлэндэ бии тусхай үгэнүүдээр оршуулдаг. Жэшээн, ёохор — буряад арадай хатар — хоровод; бүхэлээр — томоор хэршэгдэһэн мяхатай шүлэн — мясо в бульоне, архи — һүнэй архи — молочная водка. Буряад ба ород үгэнүүдэй нэрлэһэн (денотативна) бүридэлнүүдын адлирхуу шэнжэтэй байбашые, эдэ үгэнүүдээр тэмдэглэгдэһэн юумэн, үзэгдэлнүүд ганса нэгэ, манай ушарта, монгол, буряад соёлдомнай хамаатай, ондоо арадай соёлдо хабаатай зүйлнүүдһээ огто илгаатай байдаг. Жэшээн, ёохор гээшэ хатаршадай дүхэриг боложо, гар гараа барилсажа, дуу дуулажа гүйсэдхэдэг хатар болоно. Буряад арадай олон янзын ёохорнууд бии: түргэн ёохор, удаан ёохор, ангуушадай ёохор, нютагай ёохорнууд г. м.

Нийгэмэй-политическэ бодото байдал харуулһан үгэнүүд — Буряад Республикын гүрэнэй хүлдэ тэмдэгүүдые, шажан мүргэл болон болбосоролой халбарыда хабаатай үзэгдэлнүүдые, зүйлнүүдые тэмдэглэһэн үгэнүүд.

Жэшээн, хадаг хадаа хүндэлэлэй тэмдэг болгон баригдадаг хоёр дахин нугалагдаһан тусхай торгон бүд юм. Хадаг, шажанай шэнжэ гээд, бурхадай дүрсэнүүдтэ асаржа, үндэр зиндаатай ламанарта барыдаг. Хадаг багшада гүнзэгыгөөр хүндэлһэн, баярлаһан тэмдэг болгон барюулагдадаг. Хадаг мүн лэ түрэ хуримай ёһололой шэнжэ болоно. Тэрэнэй гол удхань гэхэдэ, хүрыгэн хүбүүнэй түрэлхид бэрийн эхэ эсэгэдэ хадагаа барюулжа, хүндэлжэ, басагаяа хүбүүндэеэ хадамда гарахыень зүбшөөл гуйдаг. Хадаг угай аханарта, наһатайшуулда, хүндэтэй зондо, хүндэтэ айлшадта онсо бэлэг болгон барюулдаг. Хадаг — Буряад Уласай гол хүлдэ тэмдэгүүдэй нэгэн.

Ногоон Дара Эхэ — үршөөлэй бурхан, Сагаан Дара — абарагша бурхан гэдэг. Ногоон Дара ба Сагаан Дара Эхэнэрэй түхэлтэй эгээл хүндэтэй бурхад юм. Тэдэнэр хилэгүй энэрхы сэдхэлтэй, харууһалагша бурхад юм. Энэ бурхадта шүтөөн Түбэдтэ, Монголдо, Буряад орондо ехэ дэлгэрэнги. Дара Эхын нэрэ дурдахада, тэрэ элдэб зоболонһоо абарха аргатай гэжэ хүнүүд этигэдэг.

Буряад Уласай мүнөө үеын соёл урлалай бодото байдал тэмдэглэһэн үгэнүүд — кино, театр, хүгжэм, уран зураг, уран зохёол болон олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүд. Жэшээн, Будамшуу хадаа буряад драматургийн үндэһэн болоһон Ц. Шагжинай «Будамшуу» гэһэн зүжэг зохёолой гол дүрэ. Будамшуу — «арадһаа гарбалтай», согтой, шогтой, ухаатай хүбүүн, зобоһон, гомдоһон зондо туһалдаг, гэмтэ хэрэг үйлэдэһэн хүнүүдые хэһээдэг хүн. «Энхэ-Булад баатар» хадаа арадай аман зохёол, хүсэтэй баатар Энхэ-Булад баатарай үлыгэрнүүд дээрэ үндэһэлжэ бүтээгдэһэн баатарлиг оперо, буряад оперын урлалай үндэһэн бүтээл болоно. «Буряад үнэн» хадаа Буряад Уласай Толгойлогшын, Арадай Хуралай, Засагай газарай байгуулһан, буряад хэлэн дээрэ хэблэгдэдэг ниитын-политическэ сонин юм.

Шэнжэлэгдэжэ байгаа бүлэг үгэнүүдэй удаадахи хоёр янзануудынь ямар бэ гэбэл, нэмэлтэ удхатай (коннотативтай) ба арын удхатай (фонтой) үгэнүүд болоно. Тэдэндэ саашанхи шэнжэлгэнүүд зорюулагдаха.

Тобшолол. Тобшолон хэлэхэдэ, үндэһэтэнэй бодото байдал тэмдэглэһэн лексикэ яһала үргэн, олон янзын шанартай. Энэ үгэнүүдэй удхыень нурагшадай һонирхол татахаар тайлбарилжа, тэмдэглэһэн үзэгдэлнүүдые ойлгуулжа үгэхын тула тэдэнэй илгаануудыень, доторхи удхыень тодорхойлжо мэдээд байбал, багша ехэ үрэшэлтэйгөөр ажалаа эрхилхэ гэжэ найдагдана.

Литература

1. Бабуев С. Д., Бальжинимаева Ц. Ц. Буряад зоной урданай нуудал байдалай тайлбари толи. Улан-Удэ: Бэлиг, 2004. 325 х.
2. Бабуева В. Д. Материальная и духовная культура бурят: учебное пособие. Улан-Удэ, 2004. 228 с. Текст: непосредственный.
3. Бархударов Л. С. К вопросу о типах межъязыковых лексических соответствий (на материале английского и русского языков) // Иностранные языки в школе. 1980. № 5. С. 11–17. Текст: непосредственный.
4. Борходоева Л. А. Прагматический текст как средство формирования социокультурной компетенции студентов языкового вуза: диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. Улан-Удэ, 2002. 211 с. Текст: непосредственный.

О. А. Дареева. Эхин шагада буряад хэлээ буряад соёлтоёо хамта заалгын хэлэнэй бүридхэлэй хуби болохо үндэхэтэнэй бодото байдал тэмдэглэн лексикэ тухай

5. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. Москва: Русский язык, 1990. 246 с. Текст: непосредственный.

6. Дареева О. А. Социокультурный подход к обучению бурятскому языку как второму (начальный этап, неязыковой вуз). Улан-Удэ: Изд-во Бурят. гос. ун-та, 2007. 122 с. Текст: непосредственный.

7. Томахин Г. Д. Реалии в языке и культуре // Иностранные языки в школе. 1997. № 3. С. 13–18. Текст: непосредственный.

8. Тугутов И. Е. Материальная культура бурят. Этнографическое исследование. Улан-Удэ: Бургиз, 1958. 215 с. Текст: непосредственный.

9. Филиппова Н. В. Методика обучения национально-маркированной лексике на основе межкультурного подхода в языковом вузе: диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. Улан-Удэ, 2002. 234 с. Текст: непосредственный.

10. Филиппова Н. В. Реалии или безэквивалентная лексика // Вестник Бурятского университета. Теория и методика обучения в вузе и в школе: Улан-Удэ: Изд-во Бурят. гос. ун-та, 2000. Вып. 6. Сер. 8. С. 54–65. Текст: непосредственный.

2024 оной октябриин табанда статья редакцида ороо; 2024 оной октябриин арбан табанда зүшөөл гараа; 2024 оной хорин дүрбэндэ хэблэлдэ ороо.

Culture Specific Concepts as a Type of Nationally-Marked Vocabulary in the Sociocultural Content of Initial Buryat Language Education

Oksana A. Dareeva

Cand. Sci. (Education), A/Prof.,

Senior Methodist

Buryat Language Preservation and Development Center

Dorzhi Banzarov Buryat State University

24a Smolina St., 670000 Ulan-Ude, Russia

okdarin@mail.ru

Abstract. The article aims to study the “culture specific concept” as a type of nationally-marked vocabulary. The culture specific concept is examined alongside the concept of “non-equivalent vocabulary”. The article describes the classification of culture specific concepts and provides examples. Research Materials: nationally-marked vocabulary of the Buryat language. Research Methods: analysis, observation, comparative, and descriptive methods. Conclusions: culture specific concepts constitute a significant layer of nationally-marked vocabulary. For effective initial-stage teaching of the Buryat language and culture, a thorough study and understanding of the nature of these words is essential.

Keywords: Buryat language and culture, initial stage of learning, sociocultural content of education, vocabulary, culture specific concepts, nationally-marked vocabulary.

For citation

Dareeva O. A. Culture Specific Concepts as a Type of Nationally-Marked Vocabulary in the Sociocultural Content of Initial Buryat Language Education // Buryat Language and Literature in School. 2024; 3: 10–15 (In Bur)

The article was submitted 05.10.2024; approved after review 15.10.2024; accepted for publication 24.10.2024.